

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
YIL 10, SAYI 20, BAHAR 2024

Dr. Ahmet KARATAŞ

Balıkesir/TÜRKİYE
10Ahmetkaratas@gmail.com
ORCID

**BÂBÜR-NÂME'NİN BİYOGRAFİK
UNSURLARI: EDEBÎ
ŞAHSİYETLER**

BIOGRAPHICAL ELEMENTS OF
BÂBUR-NAMA: LİTERARY
PERSONALITIES

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 08.02.2024
Kabul Tarihi: 26.04.2024
Yayımlanma Tarihi: 30.04.2024

Article Information: Research Article
Received Date: 08.02.2024
Accepted Date: 26.04.2024
Date Published: 30.04.2024

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Ahmet, Karataş, "Bâbür-Nâme'nin Biyografik Unsurları: Edebî Şahsiyetler", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yıl 10, Sayı 20, Bahar 2024, s. 306-329.

Karataş, Ahmet, "Biographical Elements of Bâbur-Nama: Literary Personalities", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Year 10, Volume 20, Spring 2024, p. 306-329.

10.28981/hikmet.1433690

Dr. Ahmet KARATAŞ

BÂBÜR-NÂME'NİN BİYOGRAFİK UNSURLARI: EDEBİ ŞAHSİYETLER

BIOGRAPHICAL ELEMENTS OF BÂBUR-NAMA: LITERARY PERSONALITIES

ÖZ

Bâbur-nâme, Zahîrüddîn Muhammed Bâbur'un on iki yaşında Fergâna tahtına çıktığı 5 ramazan 899 (9 Haziran 1494) yılında başlar ve Bâbur'un ölümünden on altı ay öncesi, 3 Muharrem 936'ya (7 Eylül 1539) kadar devam eder. Bâbur eserinde, hayatını tüm yönleriyle aktarırken oldukça açık ve samimi bir üslup benimsemiştir. Bâbur-nâme, zamanın iyi belgelenmiş tarihî, coğrafi, sosyo-kültürel bilgilerini içeren kaynak bir eser olmasının yanında, XV. ve XVI. yüzyıldaki Afganistan ve Hindistan coğrafyasında yaşanan siyasi ve askerî faaliyetleri de konu almaktadır. Oldukça hacimli olan eserde, dönemin fikrî, edebî şahsiyetleri ve sanatkârları hakkında sık sık tanıtıcı bilgilere yer verilmektedir. Otobiyografik bir eser olarak nitelendirilen Bâbur-nâme, bu yönüyle yer yer biyografik eser özellikleri de göstermektedir.

Bu makalede, Bâbur-nâme'deki edebî şahsiyetler tespit edilmiştir. Öncelikle, eserde Bâbur'un tanıttığı edebî şahsiyetlerle ilgili bölümler, Doğu Türkçesiyle kaleme alınmış tezkire türündeki Mecâlisü'n-nefâyis ve Mecma'u'l-havâs adlı eserlerle muhteva ve üslup yönünden karşılaştırılmıştır. Ayrıca tespit edilen edebî şahsiyetler, devlet adamı – şair, askerî şahsiyet – şair ve şair olmak üzere üç grupta toplanmıştır; Bâbur-nâme'den alıntılanan edebî şahsiyetler hakkındaki bilgilerin Türkiye Türkçesine aktarımı da yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bâbur, Bâbur-Nâme, Biyografi, Edebî Şahsiyetler.

ABSTRACT

Bâbur-nama begins in 899 AH, when Zahîr al-Dîn Muhammad Bâbur came to the throne of Fergâna at the age of twelve, and ends sixteen months before Bâbur's death. Bâbur's work was written in a very honest and sincere tone of voice, covering every aspect of his life. Bâbur-nama is a source work that provides well-documented historical, geographical, and socio-cultural knowledge of the time, as well as political and military operations in Afghanistan and India throughout the 15th and 16th century. The work, which is rather extensive, frequently includes introductory material about the intellectual, literary, and aesthetic figures of the era. Bâbur-nama, which is categorised as an autobiographical work, occasionally takes on the characteristics of a biographical work in this regard.

In this article, literary figures within Bâbur-nama are identified. The chapters concerning literary characters in Bâbur-nama are comparable to works that were published in Eastern Turkish, such as Mecâlis al-nefâyis and Mecma'u'l-havâs, according to material and style. The literary figures identified in Bâbur-nama were divided into three distinct groups: statesman-poet, military figure-poet and poet. In addition, information about literary figures addressed in Bâbur-nama has been translated into Turkish.

Keywords: Bâbur, Bâbur-Nama, Biography, Literary Personalities.

Giriş

Gâzî Zahîrüddîn Muhammed Bâbü, 14 Şubat 1483 tarihinde Fergâna'da doğmuştur. Fergâna hâkimi olan babası Ömer Şeyh Mirzâ'nın ölümü üzerine 12 yaşında Fergâna tahtına çıkmıştır. Tahta çıktığı andan itibaren bir yandan amcası Sultân Ahmed'e ve dayısı Sultân Mahmûd'a, öte yandan Özbek hükümdarı Şeybânî Han'a karşı çetin mücadelelere girmek zorunda kalmıştır. 1519 yılından itibaren düzenlediği seferler ile de günümüzdeki Afganistan, Pakistan, Hindistan ve Bangladeş topraklarını ele geçirerek Bâbü İmparatorluğu'nu kurmuştur.

Bâbü'nün çeşitli türlerde yazdığı eserlerden en önemlisi şüphesiz *Bâbü-nâme*'dir. Bâbü'nün eseri, nesir alanında yalnızca Çağatay Edebiyatı'nın değil, bütün Türk Edebiyatı'nın en güzel örnekleri arasında sayılmaktadır. Uzun yıllar boyunca *Bâbü-nâme*, sıklıkla bir edebiyatın ve yazıldığı dönemin tarihi bilgi kaynağı olarak görülmüş, dikkat çekici derecede modern otobiyografik unsurlar içeren bir metin olarak kabul edilmiştir. *Bâbü-nâme*¹ hâlâ birçok kişi tarafından benzersiz ve kanonik bir eser olarak kabul edilmekte ve bu nedenle içerisindeki mektuplar da dahil olmak üzere tarihi belgelerden oluşan bir koleksiyon olarak XVI. yüzyıl Orta Asya'sının birinci derece esas kaynağını oluşturmaktadır. Eser, zamanın iyi belgelenmiş coğrafi, idari ve sosyal bilgilerin birincil kaynağı olarak değerli bir metin olmasının yanında, Afganistan ve Hindistan'da yapılan savaşların oldukça kapsamlı bir açıklamasını vermektedir. Ayrıca eser, İslam veya Orta Asya tarihinin bu döneminde, başka hiçbir kaynağın eşleşemeyeceği askerî taktiklere ilişkin bilgileri içermektedir. Oldukça hacimli olan eserde, siyasi ve edebî figürlerden sıkça söz edilmektedir. Bâbü'nün haklarında bilgi verdiği edebî şahsiyetlerin tasvir edilişi ile tezkire türünde tanıtılan şahsiyetlerin tasvir edilişi, büyük ölçüde benzerlikler göstermesine karşılık az da olsa farklılık göstermektedir.

Tezkireler, Klasik İslam edebiyatlarında ünlü olmuş kişilerin -özellikle şairler- biyografilerini ve sanatçı kişiliklerini anlatıp çalışmalarından örnekler veren eserlerin genel adıdır (Pala, 2004, 456). Çağatay Türkçesiyle XV. yüzyılda Alî Şîr-i Nevâyî'nin² yazdığı Türk Edebiyatı'nın ilk şairler tezkiresi *Mecâlisü'n-nefâ'is*'ten sonra, Sâdikî-yi Kitâbdâr³ in kaleme aldığı *Mecma'u'l-havâs*, tezkire türünün, Doğu Türk dili (Çağatay) alanında yazılmış ikinci ve son örneği olarak kabul edilmektedir (Tekcan, 2013, 173-74). Çağatay Türkçesiyle yazılmış bu iki tezkirede, şairler

¹ *Bâbü-nâme*'de Bâbü'nün bir devlet adamı olarak şiire nasıl başladığını, onu şiir yazmaya iten sebeplerin neler olduğunu ve hangi şairlerden etkilenip kimlerle şiir üzerinden iletişim kurduğunu anlatmasının yanında, Bâbü'nün bir şair ve yazar olarak şiirin teknik ve sanatsal yönlerine dair değerlendirmeleri, şairlere bakış açısı ve onları tanıtmaya tarzıyla ilgili bilgi edinmek de mümkündür. Bu bilgiler, Öztürk'ün (2020) "*Bâbü-nâme*'de Şiir ve Şair" adlı çalışmasında incelenmiştir (Öztürk, 2020).

² Alî Şîr-i Nevâyî, 9 Şubat 1441 tarihinde Herat'ta dünyaya gelmiştir. Sadece Çağatay Edebiyatı'nın değil, bütün Türk Edebiyatı'nın en büyük şairlerinden birisi olan Nevâyî, yaşadığı süre boyunca çeşitli türlerde birçok eser kaleme almıştır. Eserleri 29 adet olup divân, hamse, tezkire, dil ve edebiyat, din ve ahlak, tarih, biyografi ve belge türündedirler (Argunşah, 2013, 40).

³ Asıl adı Sâdik (940/1553-?), mahlası Sâdikî'dir. Safevîler döneminin önde gelen şairlerinden, âlim ve minyatür ustalarından olan Sâdikî'ye Avşar boyuna mensubiyetinden dolayı Sâdikî-yi Efşâr denilmektedir. Sâdikî, mensubiyet bakımından Şâh İsmail'in ortaya çıktığı sıralarda kendi arzularıyla Şam'dan İran taraflarına gelmiş ve Irak ve Azerbaycan'a yerleşen Hüdâbendeli boyunun ileri gelenlerinden biri olmuştur. Kitâbdârlık görevinden dolayı "Kitâbdâr" lakabıyla da anılmaktadır (Yazıcı Şahin, 2013, 1646)

hakkında bilgi vermeye şairlerin isimleri zikredilerek başlanır. Daha sonra şairin nereli olduğu, mahlası veya nesebine değinilir. Ardından şairin şiirleriyle ilgili bilgiler verildikten sonra şairlerin şiirlerinden bir beyit veya dörtlük örnek olarak gösterilir. Bazen de örnek şiir parçalarından sonra şairin ölüm nedenine ve şairin mezarının nerede olduğu konusuna değinilir.

Bu çalışmada, *Bâbü-r-nâme*'ye dair daha önce yapılan akademik veya tematik çalışmalarda, eserin biyografik boyutunun tam olarak değerlendirilmemiş olmasından dolayı, *Bâbü-r-nâme*'nin biyografik bir edebî eser bağlamında gösterdiği özelliklerine dikkat çekilmektedir.

Bâbü-r-nâme ile Doğu Türkçesiyle yazılmış adı geçen tezkireler karşılaştırıldığında, edebî şahsiyetlerin anlatımı bağlamında önemli benzerlikler bulunmaktadır. Gerek *Bâbü-r-nâme*'de gerek tezkirelerde öncelikle şairin nesebi, memleketi ve edebî sanatı hakkında bilgiler verilir. Bu bilgiler, Bâbü-r'ün şairlerin kişiliğine ve şiirlerine ilişkin objektif değerlendirmesinin yanında, sanatkârların kişilikleri ve şiirleri hakkındaki öznel değerlendirmelerini de içermektedir. Söz gelimi Bâbü-r, Mollâ-yi Binâyî'den bahsederken onun bir dîvânî ve mesnevîsi olduğunu ancak mesnevîlerinin dîvânî kadar muhteşem olmadığını belirtir. *Bâbü-r-nâme*'deki edebî şahsiyetlerin sunumu ile tezkire türü arasındaki bir diğer paralellik ise eserin, yer yer ele alınan şairlerle ilgili rivayetlere de yer vermesidir. Bâbü-r eserinde, bazı şairlerle ilgili çeşitli rivayetleri de dile getirmektedir: Bâbü-r, Şeyhim Bég'in yazılarında berbat bir dil ve berbat tabirler kullandığını belirterek Şeyhim Bég ile Mollâ Abdurrahman-ı Câmî hakkında bir söylentiden bahseder. Bu bilgilerde müellif, şairlerin kişilikleri ve şiirleri üzerine öznel değerlendirmelerde bulunur. Buna göre Bâbü-r, bir gün Şeyhim Bég'in şiirini Mollâ Abdurrahman-ı Câmî'ye okuduğunu, buna Mollâ'nın "Mîrza, insanları korkutuyor musun, yoksa şiir mi okuyorsun?" diye yanıt verdiğini kaydetmektedir (Mano, 1995, 270). Tezkirelerde adı geçen şairlerin şiirlerinden genellikle örnek bir beyit sunulur. Bâbü-r-nâme'de tanıtılan şairlerden bazılarının şiirlerinden örnekler verilirken bazılarının şiirlerinden örnekler verilmez. Diğer taraftan *Bâbü-r-nâme*'nin tezkirelerden ayrılan yönü ise tezkirelerin meclisler halinde düzenlenmesidir. Söz gelimi *Mecâlisü'n-nefâyis* sekiz meclis halinde ayrılmış; eserde adı geçen şairlerin her birine kendi meclislerinde yer verilmiştir (Eraslan, 2015, 29). *Bâbü-r-nâme*'de şairler belirli bir düzene bağlı kalmadan, olayların akışına göre sunulmuştur. Sultân Hüseyin Mîrzâ hakkında detaylı bilgi veren Bâbü-r, emîrleri arasında Alî Şîr-i Nevâyî, Şeyhim Bég, Hasan Alî Celâyir ve Hâce Abdullah Mervârîd'i, sadırları arasında Kemâleddin Hüseyin-i Gâzürgelhî'yi, devrin sanatçıları arasında Mîr Ataullâh-ı Meşhedî, Kadî İhtiyâr, Âsafî, Mollâ-yi Binâyî, Abdullah-ı Mesnevîgûy, Mollâ Muhammed-i Bedahşî, Âhî, Muhammed Sâlih, Şâh Hüseyin-i Kâmî, Hilâlî ve Ehli'yi tanıtmaktadır. Kimi zaman Bâbü-r, izlediği olaylarda adı geçen şairi tanıtmaya ihtiyacı hisseder. Şair hakkında bilgi verirken olayın akışını durdurur.

Bâbü-r-nâme ve *Mecâlisü'n-nefâyis*'de tanıtılan Dervîş Beg ile ilgili olarak iki eserde, şu bilgiler verilmiştir:

[Mecâlisü’ n-nefâyis]

“Mîrzâ ‘Alî Timur oğlu durur. Nesebi hod ‘âlem ehliğa zâhirdür. Hasebi cānibidin hem nesebçe şerîfbar érdi. Hasebü neseb bile ārāste yigit érdi. Tab ‘ı dağı be-gāyet hūb érdi. Bu maṭla ‘anınğdur kim:

Be-bīn maḳber-i şehīd est ki küşte-i sitem est

Kez āteş-i dil ve ez nāzük-i tuvāş ‘alem est

Ebnā-yi cinside andaḳ kişi yok érdi. Hayf ve yüz hayf andın kim Taşkent yürüşide zāyi ‘bolğanlar arasında telef boldı. Çün fenâ seylābığa garîk boldı, kabri müte ‘ayyin émes.” (Eraslan, 2015, 73-4).

“Mîrzâ Alî Timur oğludur. Nesebi âlem halkınca bellidir. Soy bakımından da şerif idi. Neseb ve soy şerefi ile süslü genç idi. Tabiatı da pek güzel idi. Bu maṭla onundur:

“Senin siteminle ölen şehidinin kabrine bak, gönlün ateşinden ve senin okundan alemi vardır.”

Yaşlıları arasında öyle bir kişi yok idi. Yazık, yüzlerce yazık ki Taşkend seferinde zayı olanlar arasında telef oldu. Fenâ seline kapıldığı için kabri belli değildir. (Eraslan, 2015, 388).

[Bâbü nâme]

“Yana bir Dervîş Bég édi. Témur [Bég] ri ‘āyet kılğan Ėkü Témur Bég’ning neslidindür. Hazret-i Hāce ‘ga irādeti bar édi. Mūsîqî ‘ilmidin bā-haber édi. Sāz hem çalur édi. Tab ‘-ı nazmı bar édi. Sultān Ahmed Mîrzâ Çır Suyı yaḳasında şikest tapḳanda Çır Suyı’ga bardı.” (Mano, 1995, 32/3).

“Yine biri Dervîş Beg’dir. Timur [Beg]’e itibar gösteren İki Timur Beg’in neslindedir. Hâce hazretlerine bağlılığı vardı. Musiki ilminden haberi vardı. Saz da çalardı. Şiir yeteneği de vardı. Sultân Ahmed Mîrzâ, Çır Suyu sahilinde mağlup olduğunda, orada [boğularak] öldü.” (Arat, 2006, 157).

1. Bâbü nâme’de Yer Alan Edebî Şahsiyetler

1.1. Devlet Adamı - Şair

1.1.1. ‘Alî Şîr-i Nevâyî⁴

Bâbü nâme’de, Türk Edebiyatı’nın kurucusu kabul edilen Alî Şîr-i Nevâyî’ye sıkça yer verilmiştir. Bâbü, Nevâyî’nin Sultân Hüseyin Mîrzâ’nın yakın arkadaşı olduğunu, onun Türkçe şiirler söylediğini belirtir. Nevâyî’nin altı mesnevîsini, dört divânını ve rubâîlerini, vezinlerinin isimleriyle birlikte zikreder. Bunların yanı sıra Bâbü, Nevâyî’nin şiirlerini üslup ve muhteva bakımından değerlendirir:

⁴ Bâbü nâme’de, Çağatay Edebiyatı içerisinde önemli bir yeri olan sanatkar, şair ve devlet adamı Alî Şîr-i Nevâyî ile ilgili, çeşitli bilgi, anekdot ve Bâbü’nün yorumlarına yer verilmiştir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için Şen’in (2014) “Bâbü nâme’ye Göre Alî Şîr Nevâyî” adlı çalışmasına bakılabilir (Şen, 2014).

“Alîşîr Bég nazîri yok kişi édi. Türkî til bile tâ şî'r aytıpturlar, hîçkim ança köp ve hûb aytkan émes. Altı mesnevî kitâb nazm kılıptur, beşi hamse cevâbıda, yana biri Mantıku't-tayr veznide, Lisânü't-tayr atlık. Tört gazeliyyât dîvânı tertîb kılıptur. Garâyibü's-sıgar, Nevâdirü's-şebâb, Bedâyi'ü'l-vaşat, Fevâyidü'l-kibar atlık. Yaşşı rubâ'ıyyâtı hem bar. Yana ba'zı muşannafatı bar kim bu mezkûr bolğanlarğa baқа pestrak ve süstrak vâkı' boluptur. Ol cümledin inşâlarını Mevlânâ Abdurrahman-ı Câmî'ğa taklîd kılıp cem' kılıptur. Hâşıl kim her kimge her iş için her haţţ kim bitiptür yığışturuptur. Yana Mîzânü'l-evzân atlık 'arüz bitiptür. Bisyar medhıldur. Yégirmi dört rubâ'ı veznide dört veznde gâlaţ kılıptur. Ba'zı buhürning evzânında hem yanılıptur. 'Arüzğa müteveccih bolğan kişige ma'lûm bolğusıdır. Fârsî dîvân hem tertîb kılıptur. Fârsî nazmda Fânî tahalluş kılıptur. Ba'zı ebyâtı yaman émeştir, velî ekşeri süst ü fûrúdur. Yana müsîkide yaşşı némeler bağlaptur. Yaşşı nakşları ve yaşşı peşrevleri bardur. Ehl-ifazl u ehl-i hünerğa 'Alîşîr Bég'çe mürebbîvü muqavvî ma'lûm émes kim hergiz peydâ bolmuş bolğay.” (Mano, 1995, 264/5).

“Alî Şîr Beg benzeri bir kişi yok idi. Türk diliyle o kadar şiir söylemiştir ki hiç kimse onun kadar çok ve güzel [şiir] söylememiştir. Altı mesnevî kitabı yazmıştır. Beşi hamse karşılığında bir diğeri Mantıku't-tayr vezninde [ve] Lisânü't-tayr adındadır. Dört gazel dîvânı düzenlemiştir. [Bunlar] Garâyibü's-sıgar, Nevâdirü's-şebâb, Bedâyi'ü'l-vasat, Fevâyidü'l-kiber adındadır. Güzel rubâîleri de vardır. Bunlardan başka telif ettiği eserleri de vardır fakat zikredilen eserlere göre daha bayağı ve daha zayıftır. Eserlerini Mevlânâ Abdurrahman-ı Câmî'yi taklit ederek oluşturmuştur. Sonuç olarak her kişi ve her iş için bir yazı yazmış ve [onları] toplamıştır. Yine Mîzânü'l-evzân adlı bir arüz risâlesi yazmıştır. Çok kusurludur. Yirmi dört rubâî vezninden dört tanesinde hata yapmıştır. Bazı arüzların vezinlerinde de yanılmıştır. [Bu yanılığalar] arüz ilmiyle uğraşan kişilerce görülecektir. Farsça bir dîvân da düzenlemiştir. Farsça şiirinde Fânî mahlasını kullanmıştır. Bazı beyitleri fena olmamasına rağmen çoğu zayıf ve değersizdir. Musikide de güzel şeyler söylemiştir. İyi nakışları ve iyi peşrevleri vardır. Cömert ve bilge kişiler için Alî Şîr Beg kadar eğitici ve öğretici bir kişinin var olduğu da hiç görülmemiştir.” (Arat, 2006, 341/2).

1.1.2. Ahmed Hâcî Bég

Bâbür, Sultân Melik-i Kâşgarî'nin oğlu olan Ahmed Hâcî Bég'in siyasi yaşamı, kişilik özellikleri ve mahlasına değinir. Bâbür'e göre şiir türünde başarılı olan Ahmed Hâcî Bég'in bir dîvânı vardır:

“Yana bir Ahmed Hâcî Bég édi. Sultân Melik-i Kâşgarî'ning oğlu édi. Herî hükümetini Sultân Ebû-Sa'îd Mîrzâ néçe mahall munğa bérîp édi. Abağası Câmî Bég ölgendin song anıng möçesini bérîp Semerkandğa yiberdi. Hoş-tâb' u merdâne kişi édi. Vefâyî tahalluş kıılır édi. Şâhib-dîvân érđi. Şî'ri yaman émes édi. Bu beyt anıngdur kim:

Mastam, ey muhtesib, imroz zi man dest bidâr

İhtisâbam bikün ânroz ki yâbî hoşyâr

Mîr 'Alî Şîr-i Nevâyî Herî'din Semerkand'ğa kélgen furşatlar Ahmed Hâcî Bég bile bolur édi. Sultân Hüseyin Mîrzâ pād-şâh bolğandın songra Herî'ge keldi.

Asru uluğ ri ‘āyet taptı. Ahmed Hâcî Bég yahşî topçaqlar saħlap miner édi. Bu topçaqlar ekşer hāne-zādi édi. Egerçi merdāne kişi édi, serdārlığı merdāneliği dēk émes édi. Bī-pervā kişi édi. İş küçini nöker süderi ser ü sāmān kıılır édi. Baysungur Mīrzā Sultān ‘Alī Mīrzā bile Buhārā’da uruşup mağlūb bolğanda éligge tüştü. Derviş Muhammed Tarhan’nuñ kanınıñ töhmeti bile bī‘izzetāne öltürdiler.” (Mano, 1995, 31).

“Yine biri Sultān Melik-i Kāşgārī’nin oğlu Ahmed Hâcî Beg idi. Sultan Ebû Saîd Mīrzā, Herât’ın idaresini bir süre ona devretmişti. Amcası Cānî Beg öldükten sonra onun rütbesini alıp Ahmed Hâcî Beg’e vererek [onu] Semerkand’a gönderdi. Huyu güzel ve cesur bir insandı. Vefâyi mahlasını kullanırdı. Dīvān sahibiydi. Şiiri fena değildi. Bu beyit onundur:

“(Ey) müfettiş, sarhoşum ben; bugün elinizi üzerimden çekin, ayık yakaladığınız gün beni denetleyin.” (Beveridge, 1922, 38).

Mīr Alī Şīr-i Nevâyi, Herî’den Semerkand’a geldiği zaman Ahmed Hâcî Beg ile görüşürdü. Sultan Hüseyin Mīrzā padişah olduktan sonra Herî’ye geldi. Orada oldukça saygı gördü. Ahmed Hâcî Beg iyi atlar besleyip [onlara] binerdi. Bu atlar çoğunlukla kendisinin yetiştirdiği atlardı. Cesur bir kişi olmasına rağmen askerliği cesareti kadar [iyi] değildi. Pervasızdı. İşini gücünü yardımcıları düzenlerdi. Baysungur Mīrzā, Sultan Alī Mīrzā ile Buhārā’da savaşır mağlup olduğunda o da esir düştü. Derviş Muhammed Tarhan’ın kanına karşılık alçakça bir şekilde öldürüldü.” (Arat, 2006, 156).

1.1.3. Mollā-yı Binâyi

Bâbür-nâme’de, Bâbür’ün yaşadığı dönemde, Timurlu sülalesinin topraklarında aktif bir siyasi figür olarak görev alan Binâyi ile ilgili oldukça fazla bilgi verilmektedir. Buna göre, Herîli olan Binâyi, babası baş mimar olduğu için Binâyi mahlasını kullanmaktadır. O, dīvān düzenlemiştir. Bâbür, Binâyi’nin edebî eserleri hakkında şu şekilde özne değerlendirilmelerde bulunmaktadır:

“Yana Binâyi édi. Herîligdür. Atası Üstād Muhammed ser-bennā üçün mundağ taħalluş kııptur. Gazelide reng ü hāl bardur. Dīvān tertīb kııptur. Meşnevîleri hem bar. Bir meşnevîsi bar, müveler babıda, mütekârib bahride. Bī-muħaşşal néme déptür. Bī-kārī kııptur. Yana bir muħtaşar meşnevîsi bar, ħaff bahride. Yana bir uluğrak meşnevîsi bar, ol hem ħaff bahride. Bu meşnevîni soñralar tüketip édi.” (Mano, 1995, 279).

“Yine [biri] Herîli olan Binâyi idi. Babası Üstād Muhammed mimarbaşı [olduğu] için böyle bir mahlas kullanmıştır. Gazelinde düzen ve nitelik vardır. Dīvān ve mesnevîler de düzenlemiştir. Bir mesnevîsi meyveler konusunda ve mütekârib veznindedir. Değersizdir. Okuyucusu yoktur. Yine hafif vezninde derli toplu bir mesnevîsi de vardır. Bir de daha büyük, hafif vezninde bir mesnevîsi daha vardır. Bu mesnevîsini sonraları tamamlamıştır.” (Arat, 2006, 352).

Bâbür, başka bir bölümde Binâyi’nin Şeybânî Han’ın hizmetinde bulunduğunu, Semerkand’ın fethinden sonra da onu kendi himayesine aldığını belirtmektedir. Onun devamlı olarak kasîde ve gazel kaleme aldığını hatta kendisine nevâ faslında bestelediği bir gazeli bulunduğunu şöyle ifade etmektedir:

حکمت - حکمت

“Şaybak Hân Semerkand'ın alganda Mollâ Binâyî'ni mülâzım kılıp édi. Şaybak Hân bile édi. Semerkand fethidin néçe künden songra Semerkand'ğa kéldi. Kâsım Bég andın bed-gümân bolup Şehr-i Sebz sarı ruşat bérđi. Néçe künden song çün fazîletlik kişi édi, günâhı şâdır bolmaydur édi, Semerkand'ğa kéltürdük. Dâyim kaşide vü gazel ötkerür édi. Nevâda bir ‘amel méning atımğa bağlap ötkerdi. Uşol ešnâda bir rubâ ‘ı aytıp ötkerdi. Rubâ ‘ı:

Né ğalla marâ kazû tevânam noşîd
Né mühmel-i ğalla tâ tevânam poşîd
Ânrâ ki na h̄ordanest ü né poşîdan
Dar ‘ilm ü hüner kucâ tevânad koşîd

Ol fırsatlarda birer ékirer beyt aytur édim, velî gazel tüketmeydür édim. Birgine Türkî rubâ ‘ı aytıp yiberdim: Rubâ ‘ı:

İşler barı könglüngdeki dék bolğusıdur.
En ‘âm u vazîfe barı buyrulğusıdur.
Ol ğalle u mühmel ki dép érđing bildim.
Mühmelğa bûy u ğalledin üy tolgusıdur.

Mollâ Binâyî bu rubâ ‘ınınĝ sonĝı mışrâ ‘ınınĝ kâfiyesini redîf kılıp özge kâfiye bile yana bir rubâ ‘ı aytıp ötkerdi: Rubâ ‘ı:

Mîrzâm ki şâh-ı baħr u ber bolğusıdur.
‘Âlemde hüner birle semer bolğusıdur.
Bir mühmel üçün munça ‘inâyet boldı.

Ma ‘kûl eger désem néler bolğusıdur?’ (Mano, 1995, 127/28).

“Şeybânî Han, Semerkand’ı fethettiğinde Mollâ-yi Binâyî’yi hizmetine almıştı. Şeybânî Han ile birlikteydi. Semerkand’ın fethinden birkaç gün sonra Semerkand’a geldi. Kâsım Beg ondan kuşkulandığı için [onun] Şehr-i Sebz tarafına [gitmesine] izin verdi. Bir süre sonra günahı görülmediği için [onu] [tekrar] Semerkand’a getirdik. Sürekli kasîde ve gazel kaleme alırdı. Nevâ faslında yazdığı bir gazeli benim adıma düzenlemişti. O zamanlarda bir rubâî söyledi. Rubâî:

“Beslenecek, yiyecek hiç ekmeğim (ghala) yok; memnun olabileceğim (poshid) hiçbir tahıl kâfiyesi yok; hem yiyeceği, hem de giyeceği olmayan adam, ne sanatta ne de bilimde rekabet edebilir.” (Beveridge, 1922, 137).

O zamanlar birer ikişer beyit söylüyordum fakat gazel toplamıyordum. Bir tane Türkçe rubâî söyleyerek gönderdim. Rubâî:

İşlerinin tümü gönlündeki gibi olacaktır;
Lütuf ve iş hepsi buyrulacaktır;
O söylediğin kira gelirini ve şiiri [sana] verdim;
Şiirin ümit, evin gelikle dolacaktır.

Mollâ-yi Binâyî, bu rubâînin ilk mısrasının kâfiyesini redîf yaparak başka kâfiyeyle tekrar bir rubâî söyledi. Rubâî:

Mîrzâm kara ve denizlerin şâhî olacaktır;
Hüneriyle dünyada öne çıkacaktır;
Bir gelir için böyle bağış olursa,
Kabul desem, neler olacaktır?" (Arat, 2006, 232/3).

1.1.4. Kemâleddîn Hüseyin-i Gâzürgâhî

Kemâleddîn Hüseyin-i Gâzürgâhî, Sultân Hüseyin Mîrzâ'nın sadrazamlardandır. *Bâbü-r-nâme*'de onun mutasavvıflığından ve *Meclisü'l-uşşak* adlı Sultân Hüseyin Mîrzâ adına yazmış olduğu eserinden bahsedilir. Bâbü-r, eser hakkındaki öznel değerlendirmelerini şu şekilde ifade etmektedir:

"Yana Kemâleddîn Hüseyin-i Gâzürgâhî' edi. Egerçi şüfî emes' edi, mutasavvıf' edi. 'Alîşîr Bég kaçıda mundağ mutasavvıflar yığılıp vecd ü semâ' kılurlar êkendür. Ekşeridin munîng uşûlî yahşırâğ êkendür. Gâlibâ sebab-i ri 'âyeti uşûlî boluptur. Özge dëğü dëk hayşiyeti yok' edi. Bir taşnîfi bar Mecâlisü 'l-uşşak' atlık. Sultân Hüseyin Mîrzâ'nunğ atığa bağlap bitiptür. Bisyâr süst ve ekşeri yalğan ve bî-meze yalğan [ve] bî-edebâne harfler bitiptür andağ kim ba 'zıdın tevehhüm-i küfrdür, nêçük kim haylî enbiyânı ('aleyhimü' l-selâm) ve evliyânı mecâzî 'âşıklıqka menşüb kılıp her kıysığa ma 'şük u mahbûbî peydâ kılıptur. Yana bu 'aceb gölâne emrîdür kim dibâçede Sultân Hüseyin Mîrzâ "Özümning tahrîr ü taşnîfidür" dëp bitiptür; kitâbarasida keltürülgen Kemâleddîn Hüseyin'ning eş 'âr u gazeliyyâtınunğ başıda tamâm "li-muharririhî" bitiliptür. Uşbu Kemâleddîn Hüseyin'ning hoş-âmedidin Zü 'n-nûn Argun Hizebrullâh'ğa mülakqab boldi." (Mano, 1995, 274).

"Yine [biri] Kemâleddîn Hüseyin-i Gâzürgâhî idi. Sûfî olmamasına rağmen mutasavvıftı. Alî Şîr Beg karşısında böyle mutasavvıflar toplanıp vecd ve sema ederlermiş. Kemâleddîn Hüseyin-i Gâzürgâhî'nin usulü diğer mutasavvıflardan daha iyiymiş. Galiba [halktan] itibar görmesinin sebebi de bu usulü olmuştur. Başka söylecek kadar meziyeti yoktur. *Mecâlisü 'l-uşşak* adlı bir kitabı var, [onu] Sultân Hüseyin Mîrzâ'nın adına yazmıştır. Çok zayıf, çoğu uydurma ve tatsız yalanlardan edepsizce sözler yazmış[tır]. Öyle ki [bunlardan] bazıları küfürle itham edilebilir. Örneğin, birçok peygamber ve evliyaya mecazi aşıklık yakıştırıp her bir mısradan maşuk ve mahbup meydana getirmiştir. Yine acayip olan şey [şudur] ki dibacede Sultân Hüseyin Mîrzâ'nın "kendi kitabı" olduğu yazılmasıdır. Kitap içerisinde Kemâleddîn Hüseyin'in şiir ve gazellerinin başında, hepsinde "li-muharririhî" yazmıştır. Bu Kemâleddîn Hüseyin'in yüze gülmesinden [ötürü] Zü 'n-nûn Argun Hizebrullâh (Allah'ın arslanı) lakabını almıştır." (Arat, 2006, 348).

1.2. Askerî Şahsiyet – Şair

1.2.1. Haydar Mîrzâ

Bâbü-r, Haydar Mîrzâ'nın kişisel becerilerinden bahsederek onun dilekçesinin kendisine ulaştığını ve onu düzyazı yazma konusunda da başarılı bulunduğunu ifade eder:

“Atasını Özbek öltürgendin song kélip méning mülâzemetimde üç tört yıl boldı. Songra icâzet tilep Kâşgar'ğa hân kaşığa bardı. Haqq u taşvîr ve oq ve peykân u zihgîr her némege éligi çespândur. Tab '-ı nazmı hem bardur. Mañga 'arzadâştı kélip edi. İnşâsı hem yaman émes.” (Mano, 1995, 17).

“Babasını Özbek(ler) öldürdükten sonra benim yanıma gelerek üç dört yıl yanımda bulundu. Sonra izin isteyerek Kâşgar'a, hanın yanına gitti. Yazı yazmak, resim yapmak, ok, mızrak ve yay kullanmak [gibi] konularda eli maharetliydi. Şiire yeteneği de vardır. Bana düzyazısı gelmişti. Düzyazı yeteneği de fena değildir.” (Arat, 2006, 144).

1.2.2. Hasan Ya 'küb Bég

Bâbü, Hasan Yaküb Beg'in kişilik özelliklerinden ve becerilerinden bahsederek onun şiirlerinden bir beyiti örnek olarak verir:

“Yana bir Hasan Ya 'küb Bég edi. Kéçik köngüllük, yahşı tab 'lık, çüst ü çespân kişi érdi. Bu beyt anıñdur:

Bâz ây ay humây ki be tûti-yi hat-at

Nazdik şud ki zâg berad üsteñ 'ân-ı man

Merdâne kişi edi. Oknı yahşı atar edi. Çevgännı yahşı oynar edi. Hâk-pilleni yahşı saçarar érdi. Ömer Şeyh Mîrzâ vâkı 'asıdın song méning eşikimde şâhib-i ihtiyâr ol edi. İçi tar ve kemhavşıla ve fitnerak kişi edi.” (Mano, 1995, 20).

“Yine biri Hasan Yaküb Beg idi. Alçak gönüllü, güzel huylu, çevik ve değerli bir adamdı. Bu beyit onundur:

“Ey Hüma, geri dön; çünkü senin dudağının papağan tüyü olmadan, karga mutlaka kemiklerimi alıp götürecektir.” (Beveridge, 1922, 26).

Yiğit [bir] kişiydi. Oku iyi atardı. Ciridi iyi oynardı. Birdenbire güzele sıçrardı. Ömer Şeyh Mîrzâ'nın vefatından sonra benim kapımda saygı gösterilen [kişi] oydu. Dar zihniyetli, anlayışı kıt ve çok fitneci bir adamdı.” (Arat, 2006, 147).

1.2.3. Alî Dervîş

Bâbü, Bâbü-nâme'de Alî Dervîş'in kişilik özelliklerinden, askerî görevlerinden bahsetmesinin yanı sıra onun nestalık yazısına da iyi derece hâkim olduğunu belirtmektedir:

“Yana bir Alî Dervîş edi. Horâsânlık edi. Sultân Ebû-Sa 'îd Mîrzâ kaşıda Horâsân çehresi cêrgeside hizmet kıılır edi. Horâsân ve Semerkand Sultân Ebû-Sa 'îd Mîrzâ'nıñ taht-ı zabtığa kirgende bu éki pâyitahtnıñ işke yarar yiğitlerni hâşşa tabin kıılıp Horâsân çehre tabini Semerkand çehre tabini dér ékendür. Méning kaşımda Semerkand çehre tabini dér ékendür. Méning eşikide yahşılar bardı. Merdâne kişi edi. Nesh-ta 'lık haqqını tavrı bitir edi. Hoş-âmed aytur edi. Tab 'ğa hisset gâlib edi.” (Mano, 1995, 22).

“Yine biri Alî Dervîş idi. Horâsânlıydı. Sultân Ebû Sa'îd Mîrzâ yanında Horâsân çehre bölüğünde görev yapardı. Horâsân ve Semerkand, Sultân Ebû Sa'îd Mîrzâ'nın eline geçtiğinde bu iki payitahtın işe yarar yiğitlerini hassa bölüklerine

tabi kılıp [bunlara] Horâsân çehre bölümü ve Semerkand çehre bölümü isimlerini vermiştir. Benim yanımda Semerkand çehre bölümü demiştir. Benim hizmetimde iyi görev yaptı. Yiğit bir kişiydi. Nestalîk yazısını güzel yazardı. Güzel konuşurdu. Doğasında cimrilik ön plandaydı.” (Arat, 2006, 149).

1.2.4. Sultân Mahmûd Mîrzâ

Bâbü-r-nâme'de, Sultân Ebû Saîd Mîrzâ'nın oğlu olan Sultân Mahmûd Mîrzâ ile ilgili olarak geniş bilgilere yer verilmektedir. Sultân Mahmûd Mîrzâ'nın nesebi, fiziki özellikleri, kişilik özellikleri, savaşları ve edebî faaliyetleri gibi konular ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Bâbü-r, Sultân Mahmûd Mîrzâ'nın şiir söylediğinden ve dîvân tertip ettiğinden söz eder ve onun şiiriyle ilgili olarak öznel değerlendirmelerde bulunur:

“*Tab '-ı nazmı bar édi. Dîvân tertîb kılıp édi, velî şî'ri bisyâr süst u bî-meze édi. Andak şî'r aytkandın aytmagan yahşırak. Bed i'tikâd kişî édi. Hazret-i Hâce Ubeydullâh'ğa istihfâf kılur édi. Yüreksiz kişî édi. Hayâsı kemrak édi. Bir neçe mashâra u bî-bâk tégreside bar édi. Dîvân başıda ve halâyık kaşıda zîşt u şenî hareketler kılurlar édi. Bed kelâm édi. Sözüni fî'l-hâl anğlap bolmas édi.*” (Mano, 1995, 38/9).

“Şiire yeteneği vardı. Dîvân düzenlemişti ancak şiiri çok zayıf ve tatsızdı. Öyle şiir söylemektense söylememek daha iyidir. Kötü huylu bir adamdı. Hâce Ubeydullâh Hazretleri'ni küçük görürdü. Korkak bir adamdı. Utanması yoktu. Çevresinde birkaç işe yaramaz ve yüzüstü [adam] vardı. [Bunlar] dîvân başında ve halk karşısında çirkin ve ahlaksız hareketlerde bulunurlardı. Kötü sözlüydü. Sözüni derhal anlamak mümkün değildi.” (Arat, 2006, 163).

1.2.5. Mahmûd Barlas

Sultân Ebû Saîd Mîrzâ'nın beylerinden olan Mahmûd Barlas ile ilgili olarak *Bâbü-r-nâme*'den bilgi edinmek mümkündür. *Bâbü-r-nâme*'de Mahmûd Barlas'ın nesebi ve askerî faaliyetlerine ek olarak onun şair olduğundan ve bir dîvân tertip ettiğinden bahsedilmektedir:

“*Yana bir Mahmûd Barlas édi. Navandâklık Barlaslardındur. Sultân Ebû-Sa'îd Mîrzâ kaşıda hem bég édi. Sultân Ebû-Sa'îd Mîrzâ'ğa 'Irak vilâyâtı musahhar bolğanda Kirmân'ın Mahmûd Barlas'[ka] bérîp édi. Ebâ Bekir Mîrzâ'ğa Mezîd Bég Argun ve Karakoyluk Türkmen bégleri koşulup Sultân Mahmûd Mîrzâ'nın üstige Hişâr'da kélgende Sultân Mahmûd Mîrzâ ağasığa Semerkand'ğa bardı. Mahmûd Barlas Hisâr'm bérmeş yahşî sahladı. Şâ'ir édi, dîvân tertîb kılıp édi.*” (Mano, 1995, 44).

“Yine biri Mahmûd Barlas idi. Navandâklı Barlaslarındandır. Sultân Ebû Saîd Mîrzâ yanında da beydi. Sultân Ebû Saîd Mîrzâ, Irak vilayetini ele geçirdiğinde Kirmân'ı Mahmûd Barlas'a vermişti. Ebû Bekir Mîrzâ, Mezîd Beg Argun ve Karakoyunlu Türkmen beylerine katılıp Sultân Mahmûd Mîrzâ'nın üstüne Hisâr'a yürüdüğünde Hisâr'ı teslim etmeyerek iyi savundu. Şair idi, dîvân düzenlemişti.” (Arat, 2006, 167).

1.2.6. Baysungur Mîrzâ

Baysungur Mîrzâ, Sultân Mahmûd Mîrzâ'nın ikinci oğludur. *Bâbüir-nâme*'de Baysungur Mîrzâ'nın nesebi, kişilik özellikleri, katıldığı savaşların yanı sıra edebî faaliyetlerine de değinilmektedir. Buna göre Bâbüir, Baysungur Mîrzâ'nın nestalîk yazısını iyi yazdığını, şiir yeteneğine sahip olduğunu ve Âdilî mahlasını kullanıldığını ifade eder. Ayrıca Bâbüir, Baysungur Mîrzâ'nın bir matlamını ömek vererek onun şairliğini de değerlendirir:

“Uluğ közlük, kaba yüzlük, orta boyluk, Türkmân çehrelig, melâhatlık yigiti édi. Ahlâk u etvârî: ‘Adâletpîşe ve âdemî u hoştab’ u fazîlethk pādşâh-zâde édi. Üstâdî Seyyid Mahmûd şî‘î ékendür. Bu cihettin Baysungur Mîrzâ hem maṭ ‘ün édi. Songra dâdiler kim Semerkand'ta ol yamân ‘akîdedin yanıp pāk-i tikād boluptur. Haylî çağırğa hırşî bar érdi. Çağır içmes mahalda namâz öter édi. Sehâveti vü bahşîşi i ‘tidâl bile édi. Nesh-ta ‘lîk hattını haylî hûb bitir édi. Nakqâşlıkda hem éligi yamân émes édi. Şî ‘rni hem tavrî aytur édi. ‘Adilî tahalluş kılur édi. Şî ‘ri dîvân tertîb kılğunça bolmaydur édi. Bu maṭla ‘anındur kim:

Sāyevār ez nā-tevānī cā ba cā mī-üftem

Ger nagīram rū-yi dīvārī zi pā mī-üftem

Semerkand'ta Baysungur Mîrzâ'nın gazelleri ança şāyi ‘dür kim kem üy bolğay édi kim Mîrzâ ‘nıng eş ‘arı ol üyde bolmağay édi. Maşāfları: Éki maşāf uruştı. Bir katla Sultân Mahmûd Han bile. Evvel tahtka olturğanıda Sultân Mahmûd Han, Sultân Cüneyd Barlas ve ba ‘zınıng igvā vü engîzi cihetidin Semerkand almak dā ‘yesi bile çerig tartıp Akkötél'din ötüp Ribāt-ı Soğd ve Kenbāy nevāhîsiğa kıldı. Baysungur Mîrzâ Semerkand'dın çıktı. Kenbāy'da uruşup yahşî bastı. Üç tört mîng Moğul'nıng boynığa urdurdı. Haydar Kökeldaş, kim hannıng hāl u ‘akdı édi, bu uruşda öldi. Yana bir mertebe Buḥārā'da Sultân ‘Alī Mîrzâ bile uruşup mağlûb boldı.” (Mano, 1995, 102/3).

“Büyük gözlü, kaba yüzlü, orta boylu, Türkmen görünüşlü, güzel bir yiğitti. Ahlak ve tavırları: Adaletli, insanîyetli, iyi huylu, faziletli [bir] şehzadeydi. Üstâdî Seyyid Mahmûd şiidir. Bu yüzden Baysungur Mîrzâ da [şiiilik ile] yerilmişti. Sonra, anlatılana göre Semerkand'da bu kötü itikattan dönüp temiz itikat (sünnî)'a dönmüştür. İçkiye çok düşküdü. İçki içmediği zaman namaz kılardı. Cömertliği ve ihsanı ölçülüydü. Nestalîk yazısını güzel yazardı. Nakkaşlıkda da eli fena değildi. Şiiri iyi söylerdi. Âdilî mahlasını kullanırdı. Şiiri dîvân düzenleyecek (kadar) değildi. Bu matla onundur:

“Sallanan bir gölge gibi oraya buraya düşüyorum; eğer bir duvarla desteklenmiyorsam, yere düz bir şekilde (yüzüstü) düşüyorum.” (Beveridge, 1922, 111).

Semerkand'da Baysungur Mîrzâ'nın gazelleri o kadar meşhurdur ki onun şiirlerinin bulunmadığı ev çok azdır. Savaşları: İki kez savaştı. Birincisi Sultân Mahmûd Han ile. Önceleri tahtta oturduğunda Sultân Mahmûd Han, Sultân Cüneyd Barlas ve bazılarının yalan ve ayartmalarıyla Semerkand'ı almak amacıyla asker göndererek Akkötél'den geçip Ribāt-ı Soğd ve Kenbay çevresine geldi. Baysungur Mîrzâ, [ona karşı] Semerkand'dan çıktı. Kenbay'da vuruşarak iyi savaştı. Üç dört

bin Moğol’un boynunu kestirdi. Han’ın işlerini düzenleyen Haydar Kökeldaş bu savaşta öldü. Yine bir kez Buhârâ’da Sultan Alî Mîrzâ ile savaşarak yenildi.” (Arat, 2006, 211).

1.2.7. Şaybağ Han

Bâbü-nâme’de, Bâbü’ün Semerkand’ın fethi için çetin mücadelelere giriştiği Şeybânî Han ile ilgili olarak kapsamlı bilgiler kaydedilmiştir. Kaydedilen bu bilgilerin bir kısmında, Şeybânî Han’ın şiirler yazdığı ancak başarılı olan gazellerinin pek az olduğu belirtilmektedir:

“*Han hoş-tab’ kişi édi. Şi’r aytur édi, egerçi ser [ü sâ]mānlık gazali kemrağ édi. Bu rubā’îni Han’ğa ötkerip tereddüdümni ‘arz kıldım. Köngül tunku dék şāfi cevāb tapmadım. Gālibā’şi’r muştalāhātığa kemrağ tettebbu ‘kılğandurlar.*” (Mano, 1995, 148).

“Han, güzel huyluydu. Şiir söylerdi ancak başarılı [olan] gazeli çok azdı. Bu rubâîyi Han’a iletip tereddüdlerimi belirttim. Ancak beklediğim cevabı al[a]madım. Galiba şiir sanatını pek eksik incelemişlerdir.” (Arat, 2006, 246).

1.2.8. Sultân Hüseyin Mîrzâ

Bâbüname’de Timurlu İmparatorluğu’nun hükümdarlarından biri olan Sultân Hüseyin Mîrzâ ile ilgili olarak pek çok bilgi verilmektedir. Bâbü eserinde, Sultân Hüseyin Mîrzâ’nın nesebi, fiziki özellikleri, kişiliği, aile üyeleri, beyleri, katıldığı savaşları ve edebî faaliyetleri gibi konularda oldukça kapsamlı bilgiler sunmaktadır. Bâbü, Sultân Hüseyin Mîrzâ’nın bir dîvânı olduğunu, şiirlerini Hüseyinî mahlası ile Türkçe söylediğini belirtmektedir:

“*Şicā’vü merdāne kişi édi. Barlar özi kılıç yétkürüptür, belki her ma’rekede barlar kılıç yétkürüpdür. Timur Bég nesliden hiçkim ma’lüm émes kim Sultân Hüseyin Mîrzâ’ça kılıç çapmış bolğay. Tab’-ı nazmı bar édi. Dîvān hem tertîb kılıp édi. Türkî aytur édi. Tahalluşı Hüseyinî édi. Ba’zı beytleri yaman émeştür, velî Mîrzâ’nıñ dîvānı tamām bir veznedür.*” (Mano, 1995, 254/5).

“Mert ve yiğit bir kişiydi. Önceleri kendisi kılıç kullanmıştır. Hatta her savaşta birçok kez kılıç kullanmıştır. Timur Beg neslinden hiç kimsenin Sultân Hüseyin Mîrzâ gibi kılıç kullandığı görülmemiştir. Şiire yeteneği vardı. Dîvân da düzenlemişti. [Şiirlerini] Türkçe söylerdi. Hüseyinî mahlasını kullanırdı. Bazı beyitleri fena değildir ancak Mîrzâ’nın dîvânı hep aynı vezindedir.” (Arat, 2006, 333).

1.2.9. Şeyhim Bég

Bâbü-nâme’de Şeyhim Beg, Sultân Hüseyin Mîrzâ’nın komutanları arasında zikredilmektedir. Bâbü eserinde, Şeyhim Beg ile ilgili olarak yalnızca edebî kişiliğinden söz etmektedir. Buna göre Şeyhim Beg, Süheylî mahlasını kullanarak şiirlerini söylemektedir. Dîvân ve mesnevî sahibidir. Şeyhim Beg’in şiirlerinde kullandığı üslubu ise korku yaratacak şekilde söz ve tabirlerden oluşmaktadır:

“Yana Şeyhim Bég édi. Süheylî taħalluş kıtur üçün Şeyhim Süheylî derler édi. Bir tavr şî'r aytur édi. Korkku dek elfâz u ma'ânî derc kıtur édi. Anıng ebyâtdındur:

Şeb-i ğam girdbâd-ı âhem ez cā bürd gerdünrâ

Firo bürd ejdihâ-yi seyl-i eşkem rub'-i meskünrâ

Meşhürdur kim bir katla bu beytni Mevlânâ 'Abdurrahman-ı Câmî'nin ğıdmetide okıptur. Mevlânâ aytıpturlar kim "Mîrzâ, şî'r ayta siz, ya âdem korkuta siz?" Dîvân tertîb kılıp édi. Meşnevîyyâtı hem bar." (Mano, 1995, 270).

“Yine [biri] Şeyhim Beg idi. Süheylî mahlasını kullandığı için [ona] Şeyhim Süheylî derlerdi. Şiirlerini garip bir biçimde söylerdi. [Şiirlerinde] Korkunç sözler ve tabirler kullanırdı. Beyitlerinden [biri] şudur:

“Gam gecesinde ağıtlarımın kasırgası göğü sarıyor; gözyaşlarımın seli bir ejderha gibi dünyanın dört bir yanını tutuyor.” (Beveridge, 1922, 277).

Bir keresinde bu beyiti Mevlânâ Abdurrahman-ı Câmî'nin huzurunda okumuştur. [Buna karşılık] Mevlânâ'nın da “Mîrzâ, siz şiir mi söylüyorsunuz yoksa insan mı korkutuyorsunuz?” dediği meşhurdur. Dîvân düzenlemişti. Mesnevîleri de var[dı].” (Arat, 2006, 345).

1.2.10. Hasan 'Alî Celâyir

Bâbü-r-nâme'de Hasan Alî Celâyir, Sultân Hüseyin Mîrzâ'nın emirleri arasında zikredilmektedir. Bâbü-r, Hasan Alî Celâyir'in nesebini, mesleğini ve kişilik özelliklerini kaydetmesinin yanı sıra onun Tufeylî mahlası ile çok güzel kasîdeler söylediğini, kasîde türünde dönemin en ileri gelen isimlerinden biri olduğunu ifade etmektedir:

“Yana Hasan 'Alî Celâyir édi. Aşlı atı Hüseyin ['Alî] Celâyir'dür, velî Hasan 'Alî'ğa meşhürdur. Atası 'Alî Celâyir'ni Bâbü-r Mîrzâ ri'âyet kılıp bég kılgandır. Songra Yâd-gâr Muhammed Mîrzâ Herî'ni alganda 'Alî Celâyir'din ulukrak kişisi yok édi. Hasan 'Alî Celâyir Sultân Hüseyin Mîrzâ kaşıda koş-bégi édi. Şâ'ir édi. Tufeylî taħalluş kıtur édi. Kaşîdeni bisyâr yahşı aytur édi. Öz zamânıda kaşîdede ser-âmed édi. Târîh tokkuz yüz on yéttide kim Semerkand'ı aldım, méning kaşımğa kéldi. Béş altı yıl méning kaşımında boldı. Méning atımğa hem yahşı kaşîdeler ayttı. Bî-bâk u mütlifkişi édi. Çehre saħlar édi. Hemîşe nerd oynar édi. Kımar kıtur édi.” (Mano, 1995, 271/2).

“Yine [biri] Hasan Alî Celâyir idi. Asıl adı Hüseyin [Alî] Celâyir'dir fakat Hasan Alî olarak meşhurdur. Babası Alî Celâyir'i Bâbü-r Mîrzâ itibar göstererek bey yapmıştır. Sonraları Yâd-gâr Muhammed Mîrzâ, Herî'yi aldığımda Alî Celâyir'den daha itibarlı adamı yoktu. Hasan Alî Celâyir, Sultân Hüseyin Mîrzâ yanında ordu komutanı idi. Şair idi. Tufeylî mahlasını kullanırdı. Kasîdeyi çok güzel söylerdi. Kendi zamanında kasîdede başta gelenlerdendi. 917 tarihinde Semerkand'ı aldığımda benim yanıma geldi. Beş altı yıl benimle kaldı. Benim adıma da güzel kasîdeler söyledi. Korkusuz ve yok edici bir adamdı. Çehre tutardı. Her zaman tavla ve kumar oynardı.” (Arat, 2006, 346).

1.2.11. Hâce ‘Abdullâh Mervârîd

Bâbü-r-nâme’de, Sultân Hüseyin Mîrzâ’nın beylerinden olan bir diğere edebî şahsiyet Hâce Abdullâh Mervârîd’dir. Bâbü-r, onun kişilik özelliklerinin yanı sıra kanunu iyi çaldığını hatta kanunda girift yapmanın onun icadı olduğunu belirtir. *Bâbü-r-nâme*’de şiir ve düzyazı alanında da yeteneğinden bahsedilen Hâce Abdullâh Mervârîd, şiirlerini Beyânî mahlasıyla söyler:

“Yana Hâce ‘Abdullâh Mervârîd édi. Burun şadr édi. Songra içki vü muşarreb ü bég bolup édi. Pür-fezâyil kişi édi. Kânünnü ança kişi çalmaydur. Kânünda girift kılmağmununğıhtirâ idur. Hutûtnı hûb bitir édi. Ta lîknı hûbrâk bitir édi. İnşânı hûb kılur édi. Hoş-şoşbet kişi édi. Şi’r aytur édi. Bêyânî tağalluş kılur édi. Şi’ri özge hayşiyetiga bağa köp fûrûdur édi, velî şî’ri hûb tanır édi. Fâşık ü bî-bâk édi. Fisknıng şe’âmetidin âbile marazığa giriftâr bolup élig ayağdın kalıp neçe yıl türlü türlü ‘azâbu meşakkatlar ta[r]tıp uşbu beliyeye bile oğ ‘âlemdin nağl kıldı.” (Mano, 1995, 272).

“Yine [biri] Hâce Abdullâh Mervârîd idi. Önceleri vali idi. Sonra güveyi ve bey olmuştu. Çok faziletli bir adamdı. Kanunu onun gibi çalan olmaz. Kanunda girift yapmak onun icadıdır. Yazı şekillerini iyi yazardı. Talîği daha iyi yazardı. Düzyazıyı iyi yazardı. Hoş sohbetli bir adamdı. Şiir söylerdi. Beyânî mahlasını kullanırdı. Şiiri diğere meziyetlerine göre çok zayıftı fakat şiirden iyi anlardı. Sefil ve korkusuzdu. Sefilliğinin yüzünden su kabarcığı hastalığına tutsak olup eli ayağı tutmaz oldu. Birkaç yıl türlü türlü acı ve eziyet çekerek bu bela ile âlemden göçtü.” (Arat, 2006, 347).

1.3. Şair

1.3.1. Hâce Hüseyin Bég

Bâbü-r, Ömer Şeyh Mîrzâ’nın akrabası olan Hâce Hüseyin Beg’in içki meclislerinde güzel koşuklar söylediğinden söz etmektedir:

“Yana bir Hâce Hüseyin Bég érdi. Âdemî ve fakîr kişi érdi. Olzamân destûri birle içkülerde koşuklarını yağış aytur ékendür.” (Mano, 1995, 20).

“Yine biri Hâce Hüseyin Beg’dir. Halktan bir kimseydi. O zamanların âdeti üzerine içki [meclislerinde] koşukları güzel söylerdi.” (Arat, 2006, 147).

1.3.2. Dervîş Bég

Bâbü-r, İkü Timur Beg’in neslinden olan Dervîş Beg’in Hâce (Ubeydullâh) Hazretleri’nin müridi olduğunu belirtir ve onun çeşitli sanat dallarını icra etmesinin yanında iyi şiirler de yazdığını ifade eder:

“Yana bir Dervîş Bég édi. Témur [Bég] ri’âyet kılğan İkü Témur Bég’ning neslidindür. Hazret-i Hâce’ga irâdeti bar édi. Müsîqî ilmidin bâ-ğaber édi. Sâz hem çalur édi. Tab’-ı nazmı bar édi. Sulţân Ahmed Mîrzâ Çır Suyı yakasında şikest tapkanda Çır Suyı’ğa bardı.” (Mano, 1995, 32/3).

“Yine biri Dervîş Beg’dir. Timur Beg’e itibar gösteren İkü Timur Beg’in neslindedir. Hâce hazretlerine bağlılığı vardı. Musiki ilminden haberi vardı. Saz da

çalardı. Şiir yeteneği de vardı. Sultân Ahmed Mîrzâ, Çır Suyu sahilinde mağlup olduğunda, orada [boğularak] öldü.” (Arat, 2006, 157).

1.3.3. Mollâ Muhammed Tâlib-i Mu‘ammâyî

Bâbü-r-nâme'de kaydedilen bilgilere göre şair olduğu anlaşılan Mollâ Muhammed Tâlib-i Muammâyî, Kâbil vilayetini tasvir ederken bir beyiti Bediüz-zamân Mîrzâ adına okumaktadır:

“*Yazlar Kâbul'da şimālî yéli kem é mestür. Pervân yéli dérler erkte şimālî sarı deriçelîk üyler aşru hoş-hevâdur. Mollâ Muhammed Tâlib-i Mu‘ammâyî Kâbul erkiniñ ta rîfide bir beytni Bedîüz-zamân Mîrzâ atığa bağlap okur édi kim*

biñ ar der erg-i Kâbul mey bigerdân kâse pey der pey

ki hem kohest ü hem deryâ ü hem şehrest ü hem şahrâ (Mano, 1995, 199).

“Yazları Kâbil’de pervân yeli dedikleri rüzgar eksik olmaz. Erkte pencereleri kuzey tarafına açılan evler çok havadardır. Mollâ Muhammed Tâlib-i Muammâyî, Kâbil şehrini tasvir ederken bir beyiti Bediüz-zamân Mîrzâ adına bağlayarak okurdu. (Arat, 2006, 286).

“*Kâbil kalesinde şarap için ve hiç ara vermeden kadehi her tarafa gönderin; Çünkü Kâbil dağdır, nehirdir, şehirdir, ovadır.*” (Beveridge, 1922, 202).

1.3.4. Kiçik Mîrzâ

Bâbü-r, Sultân Hüseyin Mîrzâ’nın ablası, Eke Begim’in oğlu olan Kiçik Mîrzâ’nın gençliğinde dayısının hizmetinde bulunduğunu ancak daha sonra askerliği bırakarak edebiyata yöneldiğini belirtmektedir. Bâbü-r, Kiçik Mîrzâ’nın şairliğini onun bir rubâisini örnek göstererek şu şekilde açıklamaktadır:

“*Eke Bégim, Mîrzâ'nıñ égeçisi édi. Mîrânşâh Mîrzâ'nıñ nebiresi Sultân Ahmed Mîrzâ alıp édi. Bir oğlı bar édi. Kiçik Mîrzâ atlık. Burunlar tağayısığa mülâzemet kılar édi. Soñgra sipâhîlikni terk kılip mü'tala 'ağa meşğül boldı. Dérler kim dânişmend bolup ékendür. Tab '-ı nazmu hem bar ékendür. Bu rubâ 'ı anıñdur:*

Ömri ba şalâh mîsutüdam hodrâ

Der şeva-i zühd mînumüdam hodrâ

Çün 'ışk âmed küdâm zühd ü çî şalâh

Alminnatü lillâh âzmüdam hodrâ

Mollâ'nıñ rubâ 'ısi bile tevâriid boluptur. Âhirler hacc tavâf hem kıldı.” (Mano, 1995, 253).

“Eke Begim, [Sultân Hüseyin] Mîrzâ’nın ablasıydı. Mîrânşâh Mîrzâ’nın torunu Sultân Ahmed Mîrzâ onu almıştı. Kiçik Mîrzâ adlı bir oğlu vardı. Önceleri dayısına hizmet ederdi. Sonra sipahiliği bırakıp bilime merak saldı. Bilge olduğunu söylerlerdi. Şiire yeteneği de vardı. Bu rubâi onundur:

Bütün bir ömür kendimi salâh ile övdüm ve zühd yolunda gösterdim. Zühd hangisiymiş, salâh ne imiş? Aşk gelince Allah'a şükür olsun, kendimi denedim.

Mollâ'nın rubâîsiyle tevârüd olmuştur. Sonraları hacca da gitti.” (Arat, 2006, 332/3).

1.3.5. Şâh Ğarîb Mîrzâ

Bâbü, *Bâbü-nâme*'de Sultân Hüseyin Mîrzâ'nın oğlu olan Şâh Ğarîb Mîrzâ'nın nesebi ve fiziki özelliklerine değindikten sonra onun Ğurbetî mahlası ile Türkçe ve Farsça şiirler söylediğini, bir dîvân tertip ettiğini belirtir. Şâh Ğarîb Mîrzâ'nın şiirlerini makbul bulan Bâbü, onun bir beyitini örnek olarak göstermektedir:

“*Yana Şâh Ğarîb Mîrzâ'edi. Nökeri'edi. Egerçi hayâtı yaman'edi tab'î hûb'edi. Egerçi bedeni nâ-tavân'edi, kelâmı mergûb'edi. Ğurbetî taħalluş kılar'edi. Dîvân hem tertîb kılar'edi. Türkî ve Farsî şi'r aytur'edi. Bu beyt anıñdur kim:*

Der güzêr dîdem perîrîyî şudem devâne eş

Cîst nâm-i ü kuçâ bâşad nedânem hâne eş

Neçe maħall Herî hûkûmetini Sultân Hüseyin Mîrzâ, Şâh Ğarîb Mîrzâ'ğa bérîp'edi. Atasınıñ zamânda oķnaķl kıldı.” (Mano, 1995, 257).

“Yine [biri] Şâh Ğarîb Mîrzâ'ydı. [Sultân Hüseyin Mîrzâ'nın] hizmetkârıydı. Hayatı kötü olmasına rağmen, huyu güzeldi. Bedeni güçsüzdü, [ancak] sözü güzeldi. Ğurbetî mahlasını kullanırdı. Dîvân da düzenlemişti. Türkçe ve Farsça şiir söylerdi. Bu beyit onundur:

“Geçip giderken bir peri yüzlüyü görünce aptal durumuna düştüm; (üstelik) adının ne olduğunu, evinin nerede olduğunu bilmeden.” (Beveridge, 1922, 261).

Sultân Hüseyin Mîrzâ, bir süre Herî idaresini Şâh Ğarîb Mîrzâ'ya vermişti. Babası hayattayken vefat etti.” (Arat, 2006, 335).

1.3.6. Muhammed Hüseyin Mîrzâ

Bâbü, Sultân Hüseyin Mîrzâ'nın oğullarından biri olan Muhammed Hüseyin Mîrzâ'nın Şâh İsmail'in müridi olarak şilliği benimsediğini kaydeder. Sonra, Muhammed Hüseyin Mîrzâ'nın şairliğinin olduğunu ifade eden Bâbü, onun bir beyitini alıntılı olarak örnek göstermektedir:

“*Yana bir Muhammed Hüseyin Mîrzâ'edi. 'Irâķ'ta munı ve Şâh İsmâ'îl'ni bir yerde bend kılgan êkendürler. Ol [v]aķt ańga mürîd bolup êkendür. Songra ğâlîz râfîzî bolup'edi. Bâ-vücûd kim ata aĝa inisi barı sünnî bumundaķ râfîzî Esterâbâd'ta uşol gümrâhlık ve batâlet bile öldi. Anı haylî merdâne u bahadur dêrler'edi. Hiç andaķ işi zâhir bolmadı kim bitimekke lâyık bolĝay. Tab'-ı nazmı bar êkendür. Bu beyt anıñdur kim:*

“Âlûde-i gerdî zi pay-i şayd-i ki geştî

Ğarķ-i 'araķî der dil-i germ-i ki güzeştî” (Mano, 1995, 258).

“Yine biri Muhammed Hüseyin Mîrzâ idi. Irak'ta onu ve Şâh İsmail'i bir yerde hapsedmişlerdir. O zaman, ona [Şâh İsmail] mürid olmuştur. Sonra koyu rafizî olmuştur. Babası ve kardeşlerinin hepsi sünnî olduğu halde [o] böyle rafizîydi.

Esterâbâd'da yolunu şaşırması ve hata içerisinde öldü. Ona oldukça yiğit ve cesur derlerdi. Fakat bu ithamlara layık olduğu görülmedi. Şiire yeteneği vardır. Bu beyit onundur: (Arat, 2006, 336).

“Toz içinde kalmışsın, kirlenmişsin, hangi oyundan geldin? Çokterlemişsin, kimin ateşli kalbinden geliyorsun?” (Beveridge, 1992, 203).

1.3.7. Mîr ‘Aṭā’ullāh-ı Meşhedî

Bâbü-r-nâme'de Sultân Hüseyin Mîrzâ döneminin alim ve sanatçılarından Mîr Atâullâh-ı Meşhedî'nin edebî faaliyetleri hakkında bilgiler verilmektedir. Bâbü-r, onun kâfiye hakkında bir risâlesine ek olarak *Bedâyi'ül-sanâyi* adlı bir risâle daha yazdığını şu şekilde ifade etmektedir:

“Yana Mîr ‘Aṭā’ullāh-ı Meşhedî edi. ‘Arabîyyet’ ilmini yaḥşî bilür edi. *Kâfiyed[e]* bir *Fârsî risâle* bitiptür. [*Tavrî* bitiptür.] ‘Aybı budur kim emşile için tamâm özining ebyâtım keltürüptür. Yana her beytidin burun çunân ki derîn beyti bende lafzımı lâzım tutuptur. *Kâfiye risâleside* ba’zî mu’arizleri müvecceh da ḥllar kılıpturlar. Yana şanâyi ‘-i şî’rde *Bedâyi’ü’l-sanâyi* ‘atlık risâle bitiptür. *Ḥaylî yaḥşî bitiptür. Mezhebide inḥirâfi bar êkendür.*” (Mano, 1995, 278).

“Yine [biri] Mîr Atâullâh-ı Meşhedî idi. Arap dili ve edebiyatını iyi bilirdi. Farsça bir risâle yazmıştır. Güzel yazmıştır. [Ancak] kusuru her bir örnek için kendi beyitlerini örnek göstermesidir. Yine her beyitten önce “benim bu beyitimde olduğu gibi” cümlesini yazması da kusurlarından bir diğeridir. Kâfiye risâlesinde bazı karşı düşünceleri münasiptir. Yine şiir inşasıyla ilgili olarak “*Bedâyi’ü’l-sanâyi*” adlı risâle yazmıştır. Son derece güzel yazmıştır. Mezhebinden döndüğü bilinmektedir.” (Arat, 2006, 351).

1.3.8. Kâdî İhtiyâr

Bâbü-r-nâme'de Kâdî İhtiyâr'ın fıkıh alanında Farsça bir risâle sahibi olduğundan ve iktibâs için kelâm ayetlerini nazımlara göre bir araya topladığından bahsedilmektedir. Ayrıca Bâbü-r, kendi yazısı olan Bâbü-rî hattını, Kâdî İhtiyâr'ın kendisinden istediğini ve onun bu hat ile ilgili bir takım yazılar yazdığını ifade etmektedir:

“Yana *Kâdî İhtiyâr* edi. *Kâdîlikni ḥüb kıldı. Fıkıhda bir Fârsî risâle* bitiptür. *Tavr risâledür. Yana bir mazmûn bile iktibâs için âyât-ı kelâmını cem’ kılıptur. Murgab'ta mîrzâlar bile mülâkât kılganda Kâdî İhtiyâr ve Muhammed Mîr Yûsuf bile kâlip ménî kördiler. Bâburî ḥattıdım söz çıktı. Müfredâtını tiledi. Bitidim. Uşol meclisde müfredâtını okup kavâ'idini bilip nêmeler bitidi.*” (Mano, 1995, 278).

“Yine [biri] Kâdî İhtiyâr idi. Kadılığı iyi yaptı. Fıkıh alanında Farsça bir risâle yazmıştır. Güzel [bir] risâledir. Yine iktibâs için ayet kelâmını bir nazma göre toplamıştır. Murgab'da mîrzâlar ile görüştüğümde Kâdî İhtiyâr ve Muhammed Mîr Yûsuf gelip benimle görüştüler. Bâbü-rî hattından söz açıldı. [Onlar] hattın ayrıntılarını istedi. Yazdım. O mecliste bunları okuyup kurallarını saptayarak bir takım [yazılar] yazdılar.” (Arat, 2006, 351).

1.3.9. Âşafî

Bâbü-r-nâme'de Âşafî'nin vezirzâde olduğu için (Âşafî) bu mahlası kullandığı belirtilir. Eserinde, onun gazel ve başka türlerde de şiir yazdığını belirten Bâbü-r, onun şiirini üslup ve muhteva yönünden değerlendirmektedir:

"Yana Âşafî' edi. Vezîr-zâde için Âşafî taħalluş kılıptur. Şi'ri reng ü ma'nîdîn hâlî emestür, egerçi 'ışk u hâldîn bî-behredür. Özining da 'vâsı bu edi kim "Mên hergiz hiç gazelimni yığışturmaq vâdîside bolmadım" gâlibâ tekellüf bolğay. Bu gazelliyâtnı inisi ya karâbeti cem ' kılıptur, gazeldin özge nev ' şî 'r kem ayıptur. Mén Horâsân barganda mülâzemet kılıp edi." (Mano, 1995, 279).

"Yine [biri] Âşafî idi. Vezirzâde [olduğu] için Âşafî mahlasını kullanmıştır. Şiiri aşk ve bütünlükten yoksun olmasına rağmen, renkli ve anlamlıdır. Kendisi "Ben hiçbir zaman şiirlerimi toplamak arzusunda olmadım" davasını gütmektedir. Ancak bu gösterişçi bir yaklaşım olacak. [Çünkü] gazellerini kardeşi ya da akrabaları toplamıştır. Gazelden başka yeni şiirler de söylemiştir. Ben Horâsân'a gittiğimde [bana] bağlılığını bildirmişti." (Arat, 2006, 352).

1.3.10. Seyfî-yi Buhârî

Bâbü-r, Seyfî-yi Buhârî'nin mollâlığını değerlendirerek onun dîvânlarından ve Farsça yazdığı arûz risâlesinden şu şekilde bahseder:

Yana Seyfî-yi Buhârî' edi. Fi'l-cümle mollâlığı bar edi. Oķuğan kitâblarınġ mufaşşalını elge körsetip mollâlığını işbât kılır edi. Dîvân tertîb kılıptur. Yana bir dîvânı hem bar kim cemî ' harfeğerler için ayıptur. Meşelni köp atıptur. Meşnevîsi yoktur, néçük kim bu kıt'ası anga dâldur:

Meşnevî gerçi sünnet-i şu ' arâst

Men gazal farç-i ' ayn mîdânam

Penç beytî kim dil-pezîr buved

Bihter ez ġamseteyn mîdânam

Bir Fârsî ' arûzı bar. Bisyâr kem-sühendür. Bir ġisâb bile asru pür-sühendür. Kem-sühen bu ma ' nâ bile kim kéreklig némelerini bitimeydür. Pür-sühen bu ma ' nâ bile kim revşen ü zâhir kelimelerini noķta vü i ' rābıģaça bitipdür. Çağırnu yaman iġer ékendür. Bed-şarâb ékendür. Muġkem zarb-ı muştı bar ékendür. (Mano, 1995, 280/1)"

"Yine [biri] Seyfî-yi Buhârî idi. Biraz mollâlığı vardı. Okuduğu kitapların ayrıntılı listesini halka göstererek mollâlığını ispatladı. Dîvân düzenlemiştir. Yine başka bir dîvânını da sanatçılar için düzenlemiştir. Meseli çok söylemiştir. Mesnevîsi yoktur. Bu kıtası ona delildir:

"Vâkıa mesnevî şiirin sünnetidir, ben gazeli farz-ı ayın biliyorum; gönüle etki eden beş beyit, bence iki hamseden daha iyidir."

Farsça bir arûz [risale]si vardır. Çok eksiktir. [Başka] bir hesap ile çok uzundur. Kısa, çünkü gerekli bilgileri vermemiştir. Uzun, çünkü malum ve belli olan

kelimeler noktasına ve irâbına kadar yazılmıştır. İçkiyi çok içermiş. Sarhoşluğu kötüymüş. Kuvvetli yumruğu varmış.” (Arat, 2006, 353).

1.3.11. ‘Abdullâh-ı Meşnevîgûy

Bâbü, eserinde Abdullâh-ı Meşnevîgûy’un nesebine değinerek onun eserlerinden söz eder. Buna göre Abdullâh-ı Meşnevîgûy, Hâtifî mahlasını kullanarak *Heft Munzar*, *Timur-nâme* ve *Leylî vü Mecnûn* adlı mesnevîler telif etmiştir:

“Yana ‘Abdullâh-ı Meşnevîgûy édi. Câm'dındur. Mollâ'nîng ħ'âherzâdesi bolur. Taĥalluşı Hâtifî édi. Ĥamse muċâbeleside meşnevîler ayıptur. Heft Peyker muċâbeleside aytkan meşnevîsiġa Heft Munzar at koyuπτur. Sikender-nâme muċâbeleside Témur-nâme ayıptur. Bu meşnevîleridin Leylî vü Mecnûn meşhûrrakdur, egerçi leġâfeti şöhretiçe yoġtur.” (Mano, 1995, 281).

“Yine [biri] Abdullâh-ı Meşnevîgûy idi. Câm şehrindendir. Mollâ'nın [Abdurrahman-ı Câmî] kız kardeşinin çocuġu olur. Mahlası Hâtifî idi. Hamse karşılığı olarak mesnevîler düzenlemiştir. *Heft Peyker*'in karşılığı olarak düzenlediġi mesnevîsine *Heft Munzar* adını vermiştir. *İskender-nâme*'nin karşılığı olarak *Timur-nâme*'yi düzenlemiştir. Bu mesnevîlerinden en meşhuru *Leylî vü Mecnûn*'dur. Ancak güzelliġi, şöhreti kadar yoktur.” (Arat, 2006, 353).

1.3.12. Mollâ Muhammed-i Bedahşî

Bâbü-nâme'de Mollâ Muhammed-i Bedahşî'nin nesebine ve mahlasına değinilerek onun şiirler yazdıġından, hatta muammâ hakkında bir risâle düzenlediġinden bahsedilmektedir:

“Yana Mollâ Muhammed-i Bedahşî édi. İskemiş'dindir. İskemiş Bedahşân dâġhili émetür: ‘acebdür kim Bedahşî taĥalluş kılıptur. Şi'ri bu mezġür bolġan şâ'irlernîng şî'riçe yoġtur. Mu'ammâda risâle bitiptür. Mu'ammâsı hem ħaylî yaġşı émes. Hoş-şohbet kişi édi. Semerkand'ta maġġa mülâzemet kılıp édi.” (Mano, 1995, 281).

“Yine [biri] Mollâ Muhammed-i Bedahşî idi. İskemiş'dendir. İskemiş, Bedahşân'a dahil değildir; [bu nedenle] Bedahşî mahlasını kullanması gariptir. Şiiri, bahsedilen şairlerin şiirleri kadar yoktur. Muammâ üzerine [bir] risâle yazmıştır. Muammâsı da çok iyi değildir. Hoş sohbetli bir kişiydi. Semerkand'da bana hizmet etmişti.” (Arat, 2006, 353).

1.3.13. Âhî

Bâbü-nâme'de Âhî'nin gazeli güzel söylediġi ve bir dîvân sahibi olduġu belirtilmektedir:

“Yana Âhî édi. Gazelni tavri ayıtur édi. Songralar İbn-i Hüseyin Mîrzâ ħaşıda bolur édi. Şâġib-dîvândur.” (Mano, 1995, 281).

“Yine [biri] Âhî idi. Gazeli güzel söyledi. Daha sonra İbn-i Hüseyin Mîrzâ'nın yanında bulunacaktı. Dîvân sahibidir.” (Arat, 2006, 354).

1.3.14. Muḥammed Şâlih

Bâbü-r-nâme'de Muhammed Sâlih'in edebî faaliyetlerinden ve eserlerinden söz edilmektedir. Buna göre Bâbü-r, Muhammed Sâlih'in gazellerinin, şiirlerinin ve Şeybânî Han adına yazmış olduğu Türkçe mesnevîsinin bulunduğunu ifade eder:

“Yana Muḥammed Şâlih édi. Çāšnīlīk gāzelleri bar, egerçi hem-vārīḡi çāšnīsece yoḡtur. Türkī ūri hem bar; yaman aytmaydur. Songra Şibānī Han kaşıḡa kēlip édi. Fi'l-cümle ri 'āyet kılıp édi. Şibānī Han'ning atıḡa bir Türkī meşnevī bitiptür, remel-i müseddes maḡbūn veznide kim sübhā [v]ezni bolḡay. Bisyār süst ü fūrūdtur. Anı okuḡan kişi Muḥammed Şâlih'ning ūridin bī-i 'tikād bolur. Bir yaḡşı beyti budur:

Boldı Tenbel'ḡa vaṡan Fergāna

Kıldı Fergāna'm Tenbelhāne.

Endicān vilāyetini Tenbelhāne hem dērler. Ol meşnevīde munça beyt ma'lūm émes kim bolḡay. Şerūr ü zālim-ṡab' u bī-rahm kişi édi.” (Mano, 1995, 281/2).

“Yine [biri] Muhammed Sâlih idi. Hoş gazelleri var, ancak [gazellerinin] düzgünlüğü letafeti kadar yoktur. Türkçe şiiri de var; kötü söylemiyor. Daha sonra Şeybânî Han'ın yanına gelmişti. [Şeybânî Han] da ona itibar göstermişti. Şeybânî Han'ın adına maḡbūn vezninde Türkçe bir mesnevî yazmıştır. Sübhā vezninde olan remel-i müseddes veznindedir. Çok zayıftır. Onu okuyan kişi Muhammed Sâlih'in şiiri olduğuna inanmaz. İyi bir beyiti budur:

Oldu Tenbel'e vatan Fergāna

Yaptı Fergāna'yı Tenbel-hāne.

Andicān vilāyetine Tenbel-hāne de derler. O meşnevīde böyle bir beyit olduğu malum deḡildir. Kötü, zalim ve merhametsiz [bir] kişiydi.” (Arat, 2006, 354).

1.3.15. Şāh Hüseyin-i Kāmī

Bâbü-r-nâme'de Şāh Hüseyin-i Kāmī'nin edebî faaliyetlerine değinilmektedir:

“Yana Şāh Hüseyin-i Kāmī édi. Munıḡ ūri hem yaman émes: gāzel-gūydur ḡālībā dīvānı hem bardur.” (Mano, 1995, 282).

“Yine [biri] Şāh Hüseyin-i Kāmī idi. Bunun şiirleri de fena deḡildir. Gazel söyler[di]. Galiba bir dīvānı da vardır.” (Arat, 2006, 354).

1.3.16. Hilālī

Bâbü-r, arūz, kâfiye ve şiir ilmine vâkıf olan Hilālī'nin eserlerine değinerek onlar hakkında üslup ve muhteva yönünden deḡerlendirmelerde bulunur:

“Yana Hilālī édi. Bu tāriḡde hem bardur. ḡazelleri hem-vār u rengīn ü kem-ḡadşedür. Dīvānı bardur. Bir meşnevīsi bar, ḡafif baḡride, Şāh u Dervīş'ka mevsūm. Egerçi ba'zı beytleri ṡavrī vāki' boluptur, velī bu meşnevīning maḡmūnı ve üstüḡ ūn-bendliḡi bisyār kāvāk u ḡarābtur. Şu 'arā-yı mā-tekaddem işḡ u 'āşıklıḡ için

meşnevîler kim ayıtpdurlar 'âşıklıknı érke ve ma 'şûkluknı hatunğa nisbet kılıpturlar. Hilâlî, dervîşni 'âşık kılıptur ve şâhnı ma 'şûk. Ebyâtı kim şâhnıng ef'âl u aqvâlîde déptür hâşıl kim şâhnı celebî vü fâhişe kılıptur. Öz meşnevîsiniñ maşlahatığa bir yigitni ve yana şâh yigitni bisyâr bî-şürettur kim celebler ve fâhişeler dék ta 'rîf kılgay. Bisyâr kavî hâfızası bar émiş. Ottuz kırk miñg beyt yādıda bar émiş dërler kim Hamseteyn'ning ekser-i ebyâtı yādıda bar. 'Arüz u kâfiye vü şî'r 'ilmîğa müstañzirdür.” (Mano, 1995, 282).

“Yine [biri] Hilâlî idi. Hâlâ hayattadır. Gazelleri düzgün, hoş [fakat] etkisizdi. Dîvânı vardır. Hafif bahrinde *Şâh u Dervîş* adında bir mesnevîsi var. Bazı beyitleri güzel olmasına rağmen bu mesnevînin konusu ve hazırlanışı çok kötüdür. Geçmişteki aşk ve aşıklık için mesnevîler söyleyen şairler, aşıklığı erkeklere maşukluğu da kadınlara yakıştırmışlardı. Hilâlî dervîşi aşık, şâhı da maşuk yapmıştır. Şâhın eylemlerinde ve durumlarında onu sokak kadını ve fahişe gibi betimlemiştir. Kendi mesnevîsinin düzenine göre bir yiğidi veya şâhı sokak kadını ve fahişeler gibi betimlemesi kabul edil[e]mezdir. Çok kuvvetli hafızası varmış. Otuz, kırk bin beyit aklında tutarmış. *Hamseteyn*’in çoğu beyitini aklında tutarmış. Arüz, kâfiye ve şiir ilmine de yeteneği vardır.” (Arat, 2006, 354).

1.3.17. Ehlî

Bâbü-r-nâme’de Ehlî’nin nesebine ve edebî eserlerine değinilmektedir:

“*Yana Ehlî’dir. ‘ammîdür. Şî’rleri yaman émes. Dîvânı hem bardur.*” (Mano, 1995, 282).

“Yine [biri] Ehlî’dir. Halktandır. Şiirleri kötü değildir. Dîvânı da vardır.” (Arat, 2006, 354).

1.3.18. Mîr Gîsü

Bâbü-r, *Bâbü-r-nâme*’de Hindistan’ın fethinden sonra gâzî ünvanını aldığını belirterek bunun üzerine Mîr Gîsu’nun kendisi adına bir rubâî yazıp gönderdiğini belirtmektedir:

“*Bu fethdin soñgra tuğrada gâzî bitildi. Feth-nâmede tuğranıng astıda bu rubâ ‘îni bitidim:*

İslâm için âv[â]re-i yazı boldum.

Küffâr u hünüd harb-sâzı boldum.

Cezm éylep édim özni şehîd olmağқа

el-minnetü lillâhi ki gâzî boldum.

Şeyh Zeyn bu fethқа feth-i pâdişâh-ı İslâm lafzını târîh tapıp édi. Kâbil’din kélür kişilerdin Mîr Gîsü hem [u]şbu lafzını târîh tapıp rubâ ‘î ayıp yiberip édi. *Tevâriid vâki ‘boluptur.*” (Mano, 1995, 520/1).

“Bu fetihten sonra tuğrama gâzî ünvanı yazıldı. Feth-nâme’de tuğranın altına bu rubâîyi yazdım:

İslam için çölde avare oldum.

Kâfirlerle ve Hintlilerle savaştım.

Kendimi şehit olmaya hazırlamıştım.

Allah’a şükür ki gâzî oldum.

Şeyh Zeyn, bu fetihe “feth-i pâdişâh-ı İslâm” sözünü tarih düşürmüştü. Kâbil’den gelen kişilerden Mîr Gîsû da bu sözü tarih düşürüp rubâî göndermişti. Tevârüd olmuştu.” (Arat, 2006, 549).

Sonuç

XVI. yüzyılın nesir alanındaki en yetkin eserlerinden birini kaleme alan Gâzî Zahîrûddîn Muhammed Bâbü, eserinde, devrinin siyasi, askerî, fikrî ve edebî şahsiyetlerini tüm yönleriyle oldukça samimi bir üslup benimseyerek anlatmıştır.

Bu çalışmada, *Bâbü-nâme*’de anlatılan edebî şahsiyetler belirlenmiştir. Eserde tanıtılan otuz üç edebî şahsiyetin Doğu Türkçesiyle yazılmış *Mecâlisü’-nefâyis* ve *Mecma’u’l-havâs* adlı tezkirelerde kullanılan üslup ve muhteva bakımından benzerliği, otobiyografik bir eser kabul edilen *Bâbü-nâme*’nin yer yer biyografik unsurlara da yer vererek çok yönlü bir eser olma niteliğini ve içerik zenginliğini göstermesi bakımından önemlidir.

Bâbü’nün eserinde, hakkında bilgi verdiği edebî şahsiyetlerin, dönemin biyografilerinde sunulan bilgilerle örtüşmesi, Bâbü’nün eserini kaleme alırken oldukça objektif olduğunu ve dikkatli bir gözlem sonucunda bir şaheser ortaya çıkardığını göstermektedir. Bu yönüyle eser, dönemin en önemli bilgi kaynağı olmasının yanı sıra Türk kültür tarihi için de ansiklopedik bir eser niteliği taşımaktadır.

Kaynakça

- Arat, Reşit Rahmeti. *Baburnâme*. İstanbul: Kabcacı Yayınları, 2006.
- Argunşah, Mustafa. *Çağatay Türkçesi*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2013.
- Beveridge, Anette Susannah. *The Bābur-nama in English (Memoirs of Bābur) C. 1,2*. London: Luzac & Co., 1922.
- Eraslan, Kemal. *Alî Şîr Nevâyî Mecâlisü’-n-Nefâyis [Giriş – Metin – Çeviri – Notlar]*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015.
- Mano, Eiji. *Bābur-nāma (Vaqāyī) Critical Edition Based on Four Chaghatay Texts with Introduction and Notes*. Japonya: Kyoto Syokado, 1995.
- Öztürk, Murat. “Babürnâme’de Şiir ve Şair”. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 9/2020, 188-207.
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2004.
- Şen, Yasin. “Bâbü-nâme’ye Göre Ali Şir Nevâyî”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* (37), 2014, 41-50.

Tekcan, Münevver. “Sâdikî Afşar’ın Mecma’ul-Havâs’ı: Çağatay Türkçesinde Yazılmış Şairler Tezkiresi”. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/13 Fall 2013, 169-178.

Yazıcı Şahin, Serpil. “Sâdikî Afşar’ın Doğu Türkçesinde Yazılmış Şiirleri”. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/13 Fall 2013, p. 1645-1741.